

Authentieke leugens

In discussies over oude muziek zijn de scherpe kantjes eraf. Ooit claimden de vedeljongens en blokfluitmeisjes op hoge toon het gehele repertoire tot ongeveer 1830. Maar nu zegt niemand meer dat iedere noot van Mozart gespeeld door een modern orkest een leugen is, of dat het een vorm van godslastering is om een fuga van Bach op een Steinway te spelen. De tijden van grote uitspraken zijn voorbij. De eerste restaurateurs wilden zo'n vijftig jaar geleden de oude muziek ontdoen van moderne gewoonten en weer laten klinken zoals ze indertijd geklonken had. Natuurlijk wist niemand hoe dat was, maar het was niet verboden om ernaar te raden. Daartoe werden antieke instrumenten opgelapt en nagemaakt, handschriften bestudeerd, orkesten gehalveerd, staalsnaren en het vibrato afgeschaft en later weer mondjesmaat heringevoerd. Alles voor de goede zaak.

Onderling leverden de oude-muziekgelovigen toen verbeterd gevechten over boogjes, streepjes en puntjes in de partituur, maar ook van buiten de tempel was er fel verzet. Want een pianist die voor de keuze werd gesteld om klavecimbel te leren spelen of alle 550 sonates van Scarlatti bij de vuilnis te zetten, zag al snel een derde weg. Hij verzong tegenargumenten. Dat leidde tot eindeloos gebakkelei waarin de ene partij zich bediende van historische feiten en de andere zich beriep op het gezonde verstand. Een speculatief straatgevecht tussen feitenvervaarders en sofisten. Een van de stevigste pijlers van de nieuwe oude-muziektraditie is de stemming. Algemeen wordt er een lagere basisstemming gebruikt: voor Franse barokmuziek wordt een A van 392 hertz aangehouden, Bach en tijdgenoten krijgen een A van 415, Mozart en Beethoven een A van 430. Pas bij Brahms gebruiken ze de A van 440 waarmee de stemvork trilt die u in de winkel koopt. Voor elke A zijn andere instrumenten nodig. Dat is een hele investering, maar het beïnvloedt de sound van een orkest inderdaad enorm.

Maar nu beweert Bruce Haynes - een hoboïst die onder andere in het Orkest van de Achttiende Eeuw van Frans Brüggen speelde - dat het met die A vroeger eigenlijk een zootje was. Je had ze hoger en lager dan 440, het verschilde van stad tot stad. De klarinetten in het Wenen van Mozart stonden bijvoorbeeld al bijna op onze moderne A van 440 hertz. Dat betekent dat een moderne klarinet qua toonhoogte dichter bij de waarheid zit dan de voor authentiek doorgaande kopieën. Frans Brüggen, de man die ons indertijd zo strijdbaar op de gelogen Mozartnoten van het moderne orkest wees, zei desgevraagd in *de Volkskrant* het onderzoek van Haynes te vertrouwen, maar hij gelooft ook dat het te laat is gekomen om nog wat te veranderen. Waarom zou dat zijn? Vijftig jaar geleden moest en zou het gehele instrumentarium veranderd worden uit naam van de waarheid. Waarom zou dat nu opeens niet meer hoeven? Vanmiddag zendt de Avro de *Missa Solemnis* van Ludwig van Beethoven uit, gespeeld door het Orchestre des Champs-Élysées dat daarvoor authentieke instrumenten gebruikt. Beethoven beschouwde dit monumentale werk voor solisten, koor en orkest als zijn beste compositie, maar hij heeft nooit een volledige uitvoering gehoord. Hoe hij het zou hebben willen laten klinken is dus tamelijk onduidelijk, al rieken de vele en massale hoge en luide passages naar een uitbundige volumewens. Dat is één reden om moderne instrumenten te gebruiken, want die kunnen nu eenmaal het meeste lawaai maken. Bovendien hebben die volgens Haynes ongeveer de A die in het Wenen van Beethoven gangbaar was. Dat is 2-0 voor het moderne orkest. Zolang het Orchestre des Champs-Élysées die laaggestemde authentieke instrumenten niet op de juiste toonhoogte brengen, kunnen ze voor Beethoven de kast in. Eerst die oude toeters op 440, dan praten we verder, of als u het weer eens wat scherper wilt stellen: elke noot vanmiddag is een leugen.

MARTIN KAAIJ